

LÁTHATATLAN SZOBOR

Van Budapesten, a Nagykörút közelében egy eszelős idegrohammal kimetszett, embernyi légüres tér: „Az ismeretlen segédszerkesztő”. Ha erősen odanézel, már látod is, már repül is, áttetsző kéziratot lobogtat kezében, lüktető arcát az ég felé emeli, szeme kifordul, és szájából a vád és kétségbeesés keserű jajszavai törnek elő.

Az ismeretlen segédszerkesztő 1993. május 11-én délután háromkor dermedt bele a térbe.

Ha majd a várost ismét haláp és vizenyő borítja, az ismeretlen segédszerkesztő akkor is ott fog lebegni a vizek felett – miért is? – az aggodalmaskodó tehetségtelesség örök mementójaként.

Aznap hajnalban Krúdy Gyula magyar író kulcsokkal álmodott. Talán feledékenységből, talán tapintatból az álmodást úgy magyarázta, hogy hideg időt jelent. Az *Álmoskönyv* megfejtése más: „megszabadulsz egy szorongattatott helyzetből”. Márai regénye: a *Szindbád hazamegy* a nap története, tele baljós jelekkel, a lovak, melyek beviszik Krúdyt a városba, gyászmenetben kocognak, a fürdőbéli dögönyözők: hullamosók, és a „hajós” arra gondol: „talán csakugyan gyalulják már nekem valahol a deszkát”.

1933. május 11. Gömbös, Nemzeti Munkaterv, kaszás-keresztesek, Hitler, Reichstag – mindebből az öreg Krúdy már nem sokat érzékel. A világ ismeretlenné, megbízhatatlanná, félelmetessé változott. Hol van már a „vitkovici oroslán”, aki a világháborúban élete kockáztatásával ellopta az ezredkasszát, s elment egy hétre Lembergbe pálinkát inni és a lányokkal mulatni? Abban a másik, elmerült, valaha volt világban élt a „Márki” is, a kor Dixije, aki „megvádolta Ady Endrét, hogy nem halt meg, éjjel elszökött

a ravatalról, s látták az Ezüst Kacsában, amint borosan vitatkozik a kocsmárossal”. (Ady Endre újabban Elvis Presley-ként bukkan fel a memphisi diszkókban, és arról győzködi a mixert, hogy a székegygulyásba nem színhús, hanem csontos húsdarabkák valók.) Akkor még tudták, hogy a férfi úgy szép, ha kövér. Kappanháj és meggyfaszipka és miniszterpapír és kiskáplán és farkasles és szupécársárdás és Klapka György nemezpapucs a poprádfelkai múzeum üvegtárlójában és a vidéki figaró, aki kacsafarokszerű fürtöket göndörít a segédjegyző homlokára.

A máról, a jelenről nem tudni semmi biztosat.

Jár a Bucsinzkyba egy Attila nevű költő, aki jó magyar, de különösen viselkedik, és olyanokat ír, hogy „hosszú az Úristen, rövid a szalonna”, amitől az öreg Krúdy mégiscsak elérzékenyül, mivelhogy szalonnáról is szó van benne, de a többiek, a fiatalok síelni járnak és befutót játszanak az ügetőn, ami a romlás végső jele.

Ede, az „irodalmi pincér” soha többé nem ír fel hitelbe „irodalmi imbiszt” a vendégeinek.

Márai regénye 1940-ben születik. Bécsi döntések, Lengyelország felosztása, „furcsa háború”. Mintha az öreg Krúdy 1933-ban jobban érzékelné Márai korát, mint a sajátját. A rezignált búcsú közben váratlanul kirohan az „irigy szomszédok” ellen, máskor Szent Magyarország a boldogság utolsó tartományának nevezetik, ahol egy borongós faj éli „kitéphetetlen életét”, „idegzete, jelleme, ízlése finomabb, mint a környező népek jelleme és idegzete”, és azt is megtudjuk, hogy míg a magyar „méltósággal kortyol”, addig emezek egyszerűen csak „iszakoskodnak”.

Valószínű, hogy 1940-ben, a területi visszacsatolások eufóriájában Márai érzékenyebb a nemzeti problémára, mint az idős Krúdy hét évvel azelőtt, búcsúva az élet pompázatos hazugságaitól, lemondva evilági hívságról és érdekeltségről. Márai és Krúdy „misztikus uniója”: imitáció és kivetülés zseniális keveréke. Kérdés, hogy lehet-e ilyen típusú, „magyarkodó” kijelentéseket tenni, lehet-e 1933-ban, lehet-e 1940-ben, lehet-e 1993-ban – egyáltalán: elképzelhető-e egy olyan kedélyes, és éppen Krúdy vagy Mikszáth tónusát idéző, kvaterkázó családiasság, melyben baj nélkül szapulhatjuk a szomszédot és dicsőíthetjük fajtánkat egy kölcsönös és ironikus felülemelkedés és józanság jegyében.

Mintha az lenne a válasz, hogy nem lehet, de elképzelhető. A nemzeti büszkeség: kultúra, méltóság és humánus, valamint sanda gondolat, zavaros provokáció és bosszúvágy. A hazafi száz év alatt hősből gyanús szerzetté deklaszálódott. Márai írja Naplójában – igaz, 30 évvel később –, hogy a haza komolyabb dolog annál, hogy hazafiakra lehetne bízni. A hazához vagy etnikumhoz tartozás mint művészi téma, mint a dagadó keblű lelkesedés tárgya: kétséges írói vállalkozás. Az önmeghatározás legáltalánosabb körei, Isten, haza, erkölcs, megfoghatatlanokká váltak. Nincs érvényes beszéd e tárgykról, csak „a kimondhatatlan erőfeszítése” vagy a dilettáns és pragmatikus kóklerkedés.

„Egyre kisebb szigeteken.”

*

Krúdy Gyula magyar író 1933. május 11-én délben leadta élete utolsó tárcáját a Magyar Igazságnak, és elindult a London kávé-

ház felé, mert ott a legfrissebb a csapolás. Akkoriban tömör és üde volt a főváros levegője, nem tarkították láthatatlan szobrok zárványai. A Magyar Igazság ismeretlen segédszerkesztője mérgesen toppantott, és mint egy förtelmes

bűnjelet, úgy emelte magasba Krúdy kéziratát: „De hát főszerkesztő úr, kérem, négy oldalon át nem történik benne semmi, csak az, hogy egy ember megeszik egy halat!”

A következő pillanatban

megpördült a tengelye körül, és éteri finomságú szoborrá változott. Budapest ártatlan levegője úgy zárta magába egyetlen határozott „harapással”, mint a Vezúv lávája a pompeji bordély hadonászó őrért.